

**Ramon Llull, *l'Art de contemplació*: una espiritualitat cristiana, universal,
trinitària, cristocèntrica, eclesial i missionera (Primera part)**

*Ramon Llull, el Arte de contemplación: una espiritualidad cristiana,
universal, trinitaria, cristocéntrica, eclesial y missionera*

*Ramon Llull, the Art of Contemplation: A Christian, Universal, Trinitarian,
Christocentric, Ecclesial, and Missionary Spirituality*

Josep Amengual i Batle

Misioneros de los Sagrados Corazones de Jesús y María

josep.amengual@msscc.net

Resum

Pretenem un primer acostament a l'aportació de Ramon Llull que fa en l'*Art de contemplació*, després dels estudis, de Le Jau Frost, Probst i de De Guibert, fa un segle. Apareix com la contemplació afavoreix una espiritualitat essencialment cristiana, doncs sorgeix de la contemplació de la Trinitat i de l'Encarnació, com a màxima compenetració del Creador amb la seva criatura, la persona humana, i de la Passió de Jesucrist, com a màxima entrega de Déu a la seva obra. Proposa contemplar les setze virtuts, diguem-ne dignitats o propietats de Déu, aplicant-hi les tres potències de l'ànima, memòria, enteniment i voluntat, prenent aquestes dignitats singularment o de dues en dues, o en més nombre. L'*Art* és per als ermitans i persones justes, sense més connotacions eclesiàstiques. És a l'abast de tot batejat, i mostra com la bondat infinita de Déu és oberta als infidels, misericòrdia que transpua tots els 15 capítols de l'obra, el penúltim dels quals mostra com és la vida del contemplatiu, en la pràctica les virtuts teològals i cardinals, rebudes com a regal de Déu, i tanca l'obra amb el capítol sobre els set dimonis o pecats mortals, que tenen l'origen en les potències de l'ànima humana. Un excursus sobre les tres figures de l'oració, segons el *Llibre de contemplació en Déu*, enriqueix la proposta d'espiritualitat de Ramon Llull.

Mots clau

Trinitat; Encarnació; Passió; potències de l'ànima; contemplació; espiritualitat; virtuts; oració; llàgrimes

Abstract

We take a first look at Ramon Llull's contribution to the *Art of Contemplation*, after the studies of Le Jau Frost, Probst and De Guibert a century ago. It appears that contemplation favors an essentially Christian spirituality, as it arises from the contemplation of the Trinity and the

Incarnation, as the maximum understanding of the Creator with his creature, the human person, and of the Passion of Jesus Christ, as the maximum surrender of God in his work. It proposes to contemplate the sixteen virtues, let us call them dignities or properties of God, by applying to them the three powers of the soul, memory, understanding and will, taking these dignities singularly or in pairs, or in greater numbers. The *Art* is for hermits and righteous people, without any more ecclesiastical connotations. It is within reach of all the baptized, and shows how the infinite goodness of God is open to the infidels, mercy that transposes all the 15 chapters of the work, the penultimate of which shows what the life of the contemplative is like, in practice the theological and cardinal virtues, received as a gift from God, and closes the work with the chapter on the seven demons or mortal sins, which have their origin in the powers of the human soul. An excursus on the three figures of prayer, according to the *Book of Contemplation on God*, enriches Ramon Llull's proposal of spirituality.

Keywords

Trinity; Incarnation; Passion; powers of the soul; contemplation; spirituality; virtues; prayer; tears

Introducció

Vox populi, vox Dei

És sabut que l'Església antiga va sentir necessitat de venerar els seus herois. En darrer terme era reconèixer que la sembra del missatge del Ressuscitat donava fruits a tot arreu.

El llibre dels Macabeus feu memòria dels antics, la carta als Hebreus seguí el mateix procés, i la carta de Climent de Roma (ca. 96) encoratjava els cristians de Corint quan proposava el record dels sants bíblics.

La primera església venerava la Verge Maria, Sant Joan Baptista i els Apòstols, en sentit ampli. A mesura que se repetien les persecucions, varen entrar en les celebracions cristianes les memòries dels màrtirs.

Progressivament hi foren introduïts els bisbes i els monjos.

Aquest món dels sants era molt divers, i hom hi entrava a partir de la veneració que sorgia a les esglésies locals. En efecte, el concili de dia 13 de setembre de l'any 401, reunit a Cartago, can. 17, decretava que els bisbes no havien de permetre les *memoriae martyrum*, o capelles que els recordaven, si no tenien les relíquies dels mateixos, o en el cas que no hi hagués mostres històriques sobre el seu naixement o si no es coneixia el lloc de la seva mort.²

¹ VAUCHEZ, A., *La santità nel Medioevo*, Bologna, Il Mulino, 1989, pp. 25-27.

² HEFELE, C. J., *Conciliengeschichte. Nach den Quellen bearbeitet*, II, Herder'sche Verlagshandlung, Freiburg im Breisgau, 1856, p. 72.

Som en els temps de la transició de la confessió de la fe amb el vessament de la sang, o martiri, al temps de mostrar en la vida una constància exímia en la *confessio fidei*, com la que mostraren els bisbes Sant Atanasi (†373), Sant Joan Crisòstom (†407), i Sant Agustí (†430).

Quan l'Imperi Romà declinava, els bisbes adquiriren una gran importància, de manera que sovint reemplaçaven els inexistents o poc significatius governadors romans., de manera que esdevingueren els vertaders *defensores ciuitatis*. Però també la invocació dels sants va crear una nova concepció d'abast social i, fins i tot, polític, del sant, que era reconegut com a *patronus ciuitatis*.

És el moment en què una altra forma de santedat, la que es manifesta cada dia, en mostres d'amor, de treball i de servei als altres, ho mostra i confessa la seva fe en Crist. Són els anomenats confessors. Aquells que excel·liren en la seva fidelitat foren els reconeguts com sants confessors, que començaren a ser objecte d'una gran veneració, de manera que Sant Martí de Tours, del segle IV, va ser el primer no màrtir que entrà en la galeria del santoral cristià. Vora ell Sant Antoni abat, i d'altres penetraren en aquest àmbit de la admiració religiosa popular i eclesial. D'aquesta manera arreu de l'Església foren reconegudes moltes persones com a santes, les quals foren venerades en el culte cristià, dins un espai més o menys vast. Així, l'Església llatina va mostrar la seva santedat més vistosa, fins que acabava el primer mil·lenari, com ho veurem tot seguit.

El control de Roma en la canonització

Amb la proclamació com a sant del bisbe Ulric d'Augsburg, feta pel papa Joan XV, l'any 993, hom dóna per feta la reserva de la canonització dels sants al papa, tot i que aquest terme no aparegui fins a la carta de Benet VIII (1012-1024), en la qual ratificava el culte de sant Simó de Polirone. L'evolució sembla consumada en temps d'Alexandre III, (1170) amb el seu breu *Audivimus*, recollit per les Decretals de Gregori IX, de 1234, que establia que *sine Papae licentia non licet aliquem venerari pro sanctum*,³ norma que va adquirir valor universal.

³ *Corpus Juris Canonici Academicum* [...], LANCELOTTI, P. - FREIESLEBEN, CH. H. Aliàs Ferromontani, *Gregorii Papae IX Decretales, una cum Libro sexto, Clementinis et extravagantibus* [...] quibus accedunt *Septimus Decretalium* et LANCELOTTI, J. P. *Institutiones Juris Canonici*, (Impensis Thurnissi, Joh. Rudolphi Filii, Bibliop. & Typogr.), Coloniae Munatiana [Basilea]: 1757. *Decretalia*, l. III, t. XLV, c. I. 526. Vegeu HERNÁNDEZ RODRÍGUEZ, M. V., «El proceso de *Ius Condendum* para normativizar las causas de beatificación y canonización: de la Const. *Immensa Aeterni Dei* (Sixto V, 1588) al breve *Caelestis Hierusalem Cives* (Urbano VIII, 1634)», *A la luz de Roma. Santos y santidad en el barroco iberoamericano* Volumen I. *La capital pontificia en la construcción de la santidad*, QUILES GARCÍA, F. - GARCÍA BERNAL, J. J.- BROGGIO, P.- FAGIOLO DELL'ARCO, M., (eds.), Sevilla, E.R.A. Arte, Creación y Patrimonio Iberoamericanos

El procés de canonització

Abans d'aquestes intervencions personals dels papes, ja des de finals del segle XII la Cúria romana va intervenir en els processos de canonització (no és diu de beatificació), proposant que els bisbes fessin una *inquisitio*, o investigació sobre la vida i obres del que hom volia declarar sant. Per tant, també hom inquiria sobre l'abast de la veneració que rebia. Si tenim present l'estat de l'alfabetització de la societat medieval, en aquesta recerca hi intervenien els traductors, que posaven a l'abast dels que no sabien lletra el qüestionari redactat en llatí.

Dispersos, queden diversos processos de canonització, que mostren la diversitat dels procediments, dins un mateix marc ideològic.

L'esplet de nous sants, a partir de la "sisena edat" de la història

M. Goodich,⁴ després de repassar els 3 volums de les vides de sants, publicats a Paris, va arribar a la conclusió que en el segle XIII havien sorgit 58 sants nous.

Podria semblar superflu que recordem com varen ser els ordes mendicants, dominics, franciscans, carmelites, agustins, i també els mercedaris i trinitaris, un dels promotors de la nova santedat i de la devoció als nous sants. No endebades Peire Olieu, tocat de joaquinisme, assenyalava que la quarta de les set èpoques de la història, havia estat la dels monjos, precedida de l'edat dels apòstols i de la dels màrtirs i dels concilis, Però, els cenobites havien preferit la riquesa a la pobresa, i el mal s'havia difós per tot arreu.

Olieu era un espiritual, que proclamava que la cinquena edat, la de la riquesa i del mal, s'havia tancat des del moment que Sant Francesc havia fundat el seu orde.⁵ Començava la sisena edat sota l'impuls del franciscanisme.

Els Frares predicadors, o dominics, no ressaltaren tant la figura de Sant Domingo, sinó que es varen preocupar de totes les manifestacions de santedat, i un dels seus frares, Jacopo da Voragine va compondre la *Legenda aurea*, que ja en el segle XIII va ser traduïda al català,⁶ i de la qual en queden moltes mostres en els catàlegs de les biblioteques medievals mallorquines.⁷

2020, pp. 43-65, vegeu 48-49. PICCONE CAMERE, C., «Los procesos de canonización en la Iglesia Católica: Memoria histórica», *A la luz de Roma. Santos y santidad*, pp. 67-90, vegeu 77.

⁴ GOODICH, M., «A Profile of Thirteenth-Century Sainthood», *Comparative Studies in Society and History*, 18, 4 (Oct., 1976), p. 430, citat per VAUCHEZ, *La santità nel Medioevo*, p. 66.

⁵ VAUCHEZ, *La santità nel Medioevo*, 71.

⁶ DE VORAGINE, J., *Llegenda Àuria*, Nolasca REBULL, (ed.), Olot, 1986.

⁷ AMENGUAL I BATLE, J., «El culte a la protomàrtir de les dones i a l'apostolesa Santa Tecla, a Hispània», PUIG I TÀRRECH, A. - GAVALDÀ, J. M - PÉREZ DE MENDIGUREN, A., (eds.), *El culte de Tecla, santa d'Orient i d'Occident*, (Studia Historica Tarraconensia 2), Barcelona: Facultat Antoni Gaudí d'Història de l'Església, Arqueologia i Arts Cristianes - Publicacions de la Facultat de Teologia de Catalunya 2015, 55-112. Aquest terme, d'apostolesa, el llegim en Antoni Canals, valencià del segle XV, així com també és freqüent en els llibres d'administració de la Universitat

Durant el segle XIII eclesiàstics i laics participaren en una explosió de la devoció als nous sants i a la creació de noves devocions.

La Santa Seu no pogué contenir aquest allau, de manera que de fet es varen imposar dues categories de sants, la dels canonitzats i les de no canonitzats. Aquesta és la via que va conduir a la distinció entre sants i beats. Sembla que la primera beatificació va ser la de l'agustí Joan Bono, quan l'any 1483 el papa Sixte IV va concedir que fos verat como a beat, mentre ell o un altre papa intervinguessin solemnement en la qüestió.⁸

Es tracta d'una distinció que nosaltres trobam innecessària. Tant és així que, en els nostres dies alguns beats medievals han estat canonitzats. Recordem Sant Albert Magne, del segle xiii, i canonitzat per Pius XI, en el segle XX, i d'altres. Tanmateix aquest no ha estat el cas del Beat Ramon Llull, el qual té el culte reconegut a Mallorca, entre els franciscans, però no més. Aleshores hom es pregunta si és o no beat, i quin sentit té la limitació en el culte. ¿És o no un model de vida cristiana?

Tipologia de la santedat medieval: el sant ho és per als altres. La canonització popular

El sant solament ho és a la vista dels altres. Per més que no podem eludir les distincions de tipus jurídic i litúrgic, ha estat el poble cristià qui ha triat una grup selecte, per reconèixer-lo con el seu intercessor.

D'altra banda, avui no ens resulta senzill escatir què significava a l'Edat mitjana la canonització popular. Més difícil esdevé, si tenim present que no sempre els medievals parlaren de la mateixa cosa, quan empraven l'expressió «canonització popular».

Un tipus de canonitzats popularment varen esser els infants màrtirs, que tots eren presentats com a martiritzats pels jueus. Aquesta santedat fou contrarestada per les autoritats de l'Església, que no va canonitzar cap infant. Hom partia del prejudici que un jove no té la *grauitas morum*, que és pròpia de la *senectus*. D'altra banda, aquells màrtirs eren fruit de l'antisemitisme, mentre l'autoritat eclesiàstica rebutjava aquells presumptes màrtirs.

Una segona categoria de sants populars va ser la dels grans opositors a la monarquia anglesa, o catalano-aragonesa, com els sants Cabrit i Bassa, de Mallorca, que caigueren morts per fidelitat al legítim rei. Foren considerats com a màrtirs. Però a Roma mai no varen acollir aquella presumpció. La canonització popular prenia el fonament en la mort

d'Inca, referit, en ambdós casos, a Santa Maria Magdalena.

⁸ GUTIÉRREZ, J. L., «La proclamación de la santidad en la Iglesia. (I) Breve historia de las canonizaciones», *Ius Ecclesiae*, 12 (2000), pp. 493-529: *possit pro Beato [...] venerari [...], donec aliud per Nos, vel Sedem praedictam fuerit solemniter ordinatum*. Vegeu BENET XIV, *De Servorum Dei beatificatione et Beatorum canonizatione*, L. I, cap. 39, n. 9, Prato 1839.

sagnant de persones innocents, mentre l'autoritat eclesiàstica exigia que aquell vessament de sang havia de ser per defensar la fe, seguint així la teologia tradicional del martiri. De fet, hom no troba explicació suficient a la pràctica suspensió del culte als herois d'Alaró, doncs no coneixem cap decisió episcopal que la prohibeixi canònicament.⁹ Més aviat una reial orde de dia 14 de desembre de 1776 va suprimir les prohibicions que acabava de dictar el bisbe Juan Díaz de la Guerra,¹⁰ traslladat a Sigüenza. Si Mallorca no venera aquests sants no és perquè sigui prohibida la seva invocació.

Malgrat el rebuig públic d'aquestes opinions populars per part dels papes, la seva permanència va ser molt llarga, i quedà marcada per una existència marginal, que demostra com les arrels que la nodrien eren ben fondes.

Un altre personatge venerat a Mallorca, des del mateix segle XIV, va ser el Beat Ramon Llull, com ho deixà entendre el perseguidor de la seva memòria, l'inquisidor Nicolau Eimeric. Però ara hem de prescindir d'aquesta veneració.

Els sants locals

Al costat d'aquests sants màrtirs, en una època, com la dels segles XIII-XIV, de tanta efervescència espiritual, sovint reformista, des de l'horitzó evangèlic, que propiciava la predicació dels laics, resultava que els sants, en sentit popular, fossin locals. Per arribar a la santedat reconeguda jurídicament i litúrgicament en un espai major, hi havia de precedir un procés força llarg, i rigorós, que ja hem esmentat.

Santedat nòrdica i santedat mediterrània

En els països nòrdics, com Noruega, Gran Bretanya, Alemanya, etc., els sants més admirats eren els reis i els nobles assassinats o, considerats màrtirs, perquè eren tinguts per innocents. Probablement la gran literatura nòrdica reflecteixi les mateixes tendències.

En canvi, la santedat mediterrània era menys aristocràtica. Generalment eren venerades persones de condició humil, pagesa o artesana. Els seu mèrit consistia en haver estat prop dels pobres, o haver viscut en gran penitència.

Predominen les dones, que solen ser òrfenes de pare. De jovenetes exerceixen un ofici, fins que, per evitar propostes matrimonials, que podrien venir de la família, deixen

⁹ VAUCHEZ, *La santità nel Medioevo*, p. 98.

¹⁰ Segons BOVER, J. M^a. - MORAGUES, M. dins DAMETO MUT-ALEMANY, *Historia general del Reino de Mallorca*, II, Palma, 1840, p. 1125.

ca seva. També hi comptam les viudes. Unes i altres, s'agrupen com a tercerols dels grans ordes mendicants.

D'altra banda, en una primera fase, els mendicants començaren a controlar aquestes dones, a través de la seva espiritualitat. Més tard, són els frares que presentaren les noves santes a la devoció popular, mentre gairebé no s'ocupaven dels sants barons.

També segons modalitats diverses mediterrànies, cal incloure entre les manifestacions de la santedat de l'Església, aquells estols de beguines, que visqueren a Flandes i a les regions de la vorera nòrdica del Rin. I, encara que llurs vides es desenvolupassin en formes menys vistoses, també hem de fer memòria de les beguines mediterrànies, en concret de les mallorquines, algunes agraciades amb un llegat testamentari del Beat Ramon, les quals oferien els seus serveis als malalts, a les esglésies, etc. Recordem les beguines pollencines, encapçalades per Flor Ricomà,¹¹ lo dama, Romia Rovira i Genovard (1420/1422 † post 1478), beguina i lul·lista.¹² I, la primera part del segle XVI, conegué l'empenta de Sor Isabel Cifre, beguina, fundadora de la Criança,¹³ amb el lul·lista canonge Gregori Genovard i altres, que podria ser el centre d'educació de la dona més antic del món. El seu procés de canonització es va aturar, ja fa segles.

La clericalització de la santedat

Com ho hem assenyalat, els mendicants, en uns primers temps només difongueren la devoció als seus fundadors. Solament avançada l'Edat Mitjana els mendicants, vora la feminització de la santedat, inauguren un procés de la seva clericalització, proposant a la veneració del poble homes que havien entrat en el convent, i havien adquirit una fama de santedat notable.

Tot i que en el segle XV la santedat laical segueix amb força, però integrada en els tercers ordes dels mendicants. Com que aquests eren també predicadors, i per tant, preveres, també les iniciatives dels preveres seculars queden a l'ombra.

Per la nostra banda, recorrem a la proposta que el Beat Ramon Llull, missioner i teòleg laic, exposa en el seu *Art de Contemplació*, que presentarem seguidament.

¹¹ ROTGER, M., *Historia de Pollensa*, II, Palma de Mallorca, 1904, pp. 135-137.

¹² BARCELÓ I CRESPI, M., «Romia Rovira i Genovard (1422?-1460?)», dins *Memòries de l'Acadèmia Mallorquina d'Estudis Genealògics, Heràldics i Històrics*, Palma, 2004, pp.25-38; ID., «Beguines i beates mallorquines en els anys de la tardor medieval», *BSAL*, 62 (2005), pp. 43-46. BARCELÓ CRESPI. ID., *La Ciutat de Mallorca en el trànsit a la Modernitat*, Inst. d'Estudis Baleàrics, Palma de Mallorca, 1988, 209 i ID., *Beguines i beates mallorquines a la tardor medieval*, pp. 29-38.

¹³ Tenim prevista l'edició de MORA, G., *Vida i revelacions de Sor Elisabet Cifre. 1467-1542*, de gran qualitat mística, que mostren una dona assenyada i amb capacitat de discerniment.

Ramon Llull: Vers una espiritualitat cristiana, universal, trinitària, cristocèntrica i missionera¹⁴

Ja fa molts anys que vam llegir un passatge del P. Miquel Batllori que recordava com l'altre jesuïta, Joseph de Guibert, havia qualificat el *Llibre de contemplació en Déu* com «la Summa mística de l'edat mitjana, ben equiparable, en un cert sentit a la Summa canònica de Penyafort i a la Summa teològica de l'Aquinat»¹⁵. Nosaltres no hem sabut verificar aquesta referència a De Guibert,¹⁶ però la coïssor que ens va provocar la indicació de Batllori ens ha dut a atansar-nos a una altra obra de Ramon Llull, que sembla poc consultada, com és l'*Art de contemplació*, encastat en el *Romanç d'Evast i Blaqueria*. Ho precisarem breument més endavant. Des d'ara avancem que el nostre treball ens ha descobert una oferta del Beat Ramon a la història de l'espiritualitat cristiana, i que és molt útil per a tot cristià, com ho mostrarem tot seguit.

En síntesi, avançarem dient que l'espiritualitat en les diverses manifestacions que mostra l'*Art de contemplació* és per a tot creient, originada, centrada i culminada per i en el Déu Trinitat, humanitzada en l'Encarnació i Passió, pregada en el Pare Nostre i l'Ave Maria, celebrada en els sacraments, exclusivament cristians, expressada en els manaments, viscuda en les virtuts, entorpida pels pecats de tot cristià.

Llull, com a laic convertit a una vida cristiana més profunda i d'enamorat de Crist, va quedar atret per la missió entre els jueus i musulmans, i per a tots els cristians va proposar un camí espiritual vàlid per a tothom, en qualsevol situació social es trobassin.

Per a copsar millor l'objectiu universal que Ramon Llull, es proposà en l'*Art de contemplació*, tindrem present que ell no va fer cap a un grup, a una comunitat, ans romangué laic, simpatitzant amb els franciscans. Aquesta proximitat als frares menors no basta per inscriure'l en el Tercer Orde de Sant Francesc.¹⁷ Afegim que, en el seu testament,

¹⁴ Voldria agrair al professor Albert Soler, de la Universitat de Barcelona, la seva amable lectura d'aquest treball, i els suggeriments bibliogràfics que d'ell he rebut. El P. Josep M^a. Benítez, del Centre Borja, de Sant Cugat del Vallès, m'ha agraciat amb converses força interessants i m'ha compartit les seves recerques. També som deutor del Postulador de la Causa de Canonització del beat Ramon Llull, Mn. Gabriel Ramis Miquel, de la Pfra. de la Universitat de les Illes Balears, Maria Isabel Ripoll i de l'administrador de l'Istituto Teologico San Tommaso de Messina, Gianluca Irerra, per l'ajut que m'han donat per poder consultar alguns estudis que m'eren difícils de trobar.

¹⁵ BATLLORI, M., *Ramon Llull i el lul·lisme. Obra completa*, II. DURAN, E. (ed.), SOLERVICENS J.,(coord.), HAUF, A., (pròl.), (Biblioteca d'estudis i investigacions. 19), Tres i Quatre, Valencia, 1993, p. 11.

¹⁶ DE GUIBERT, J., «La "méthode des trois puissances" et l'Art de contemplation de R. Lull», *Revue d'Ascétique et de Mystique*, 6 (1925), pp. 367-378, que citam pel text inclòs a DE GUIBERT, J., *Etudes de théologie mystique*, (Bibliothèque de la Revue d'Ascétique et de Mystique, 2de. Série. Fasc. 1), Revue d'Ascétique et de Mystique-Apostolat de la Prière, Toulouse, 1930, pp. 299-310: «II. Méthode et Contemplation au XIIIe siècle. L'"Art de Contemplation" de R. Lull». Més consultes no les hem fetes.

¹⁷ Així el considera BLASUCCI, A., «III. Spiritualité franciscaine: 1226-1517», *DS*, 4 (1937), p. 1343.

atorgat a la Ciutat de Mallorca, per l'abril de 1313, no conté cap llegat per als frares, mentre que n'hi ha un de llibres per als cartoixans de Vauvert, vora París, un altre per a Parsifal Spinola de Gènova i un tercer per als monjos cistercencs de La Real.¹⁸ Creiem que Llull vetlava per la conservació i difusió de la seva obra, al temps que es prevenia davant les urpes de la Inquisició. No posava els seus escrits en els prestatges dels frares, mentre ho feia en els dels monjos, i a Mallorca va triar l'únic monestir aleshores existent, el dels cistercencs de La Real. Però va ser enterrat en el temple de Sant Francesc de la Ciutat de Mallorca. Perquè el cofre de llibres va quedar lluny de les seves despulles, nosaltres no ho sabem explicar. San Francesc és més prop del poble.

Aquesta observació sobre els ordes religiosos no pressuposa, per exemple, que les grans espiritualitats cristianes siguin particularistes, ans el contrari, tenen un abast universal, en el sentit que poden ajudar a desenvolupar el cristianisme a totes les persones que s'hi sentin cridades. Però la fe, l'esperança i la caritat, virtuts teològals d'abast universal, prenen modalitats que les disposen per a viure-les d'una manera més específica dins l'Església, segons uns aspectes evangèlics més remarcats, especificació que es proposa un objectiu apostòlic també més definit. Una mostra, aquí ben escaient i ben coneguda, és l'espiritualitat franciscana que arranca de l'opció de Sant Francesc per la minoritat i la pobresa evangèlica sense atenuants. En canvi, *l'Art de contemplació* no accentua cap tret dels Evangelis, ni disposa per a assolir una finalitat missionera determinada, sinó la missió universal que ha de seguir predicant als infidels. Ramon Llull pren força de la Trinitat, i dels misteris de la creació, de la recreació, vista com a l'encarnació del Fill de Déu.¹⁹ Llull, per tant, s'inspira en *l'Art de contemplació* en el que és el bessó del cristianisme propi i exclusiu.

D'aquí que el nostre intent serà extreure unes pautes per a una espiritualitat inspirada en *l'Art de contemplació*, segons consideram que la mostra el Beat Ramon Llull, amb la pretensió que tot catòlic disposàs d'uns recursos pedagògics i pastorals per a viure plenament el seu cristianisme, és a dir, fos, i podem afegir, sigui avui animat per una espiritualitat. Aquest llibre, inclòs en el gran romanç d'*Evast i Blaqueria*,²⁰ com a mostra

¹⁸ MORA, P.- ANDRINAL, L., *Diplomatari del Monestir de Santa Maria de la Real de Mallorca*, I: 1232-1360. *Abaciologi*, Palma de Mallorca, 1982, p. 442, n.º. 165, Mallorca, 26-04-1313.

¹⁹ Vegeu el debat sobre la tesi tomista i escotista, sobre el motiu de l'Encarnació, a GONZÁLEZ FAUS, J. I., *La Humanidad Nueva. Ensayo de Cristología*, II, (Actualidad teológica española), EAPSA, Burgos, 1975, pp. 594-598. És sabut que Llull es més proper a l'escotisme que al tomisme.

²⁰ ARBONA, M., *Ramon Llull, Obres essencials*, II, (Biblioteca Perenne, 17), Selecta, Barcelona, 1960, p. 307, nota 71, indica que hom podria prescindir d'aquesta obra sense qui la narració de *Blaqueria* patís gens. Tanmateix afegeix: «ja Mn. Galmés advertia que aquesta Art "és la de més valor i originalitat com a sistema de doctrina mística lul·liana", a RAMON LLULL, *Libre de Evast e Blaqueria*, I, GALMÉS, S., (curador), (Els nostres clàssics, Sèrie A), Barcino, Barcelona, 1935, p. 33).

pedagògica per introduir els ermitans i els homes justs a la contemplació.²¹ Com ho hem recollit en aquesta darrera nota, Mn. Salvador Galmés va remarcar la importància i originalitat d'aquesta Art. Amb tot, fa prop d'un segle, De Guibert ja va observar la poca difusió que ha tingut,²² que en els nostres dies ha cridat l'atenció del lul·lista Joan Santanach Suñol.²³ Ni el *Dictionnaire de Spiritualité*, a l'article sobre el Beat Ramon l'esmenta, malgrat aportí una nodrida bibliografia,²⁴ com tampoc el recent *Enchiridion Theologicum Lullianum*, en la seva darrera part, la VII. *Signa fidei christianae*, n.º. 4. *Contemplatio*, on recull textos del *Llibre de Contemplació en Déu*, del *Llibre d'amic e amat*, però no inclou el que li segueix immediatament, que és el de l'*Art de contemplació*.²⁵ En cavi unes notes de J. P. Renneteau i de J.-G. Bougerol, en l'*Encyclopédie des mystiques*, són orientatives, i remarquen la importància de l'*Art de contemplació* en la mística franciscana, tot mostrant la importància de l'aplicació de les potències de l'ànima en la contemplació de les dignitats divines, la centralitat de l'Encarnació, i l'orde de la contemplació, com també la força de l'amor que es manifesta en el *Llibre de Amic i Amat*, les llàgrimes d'amor, etc.²⁶

Per la nostra banda, no hem sabut trobar una altra mostra plausible d'un interès actual per aquesta obra lul·liana, tret de la de l'esmentat Santanach i una traducció, sense comentaris, a l'italià d'uns passatges sobre el Pare Nostre i l'Ave Maria de Luigi La Rosa, que citam.

²¹ Vegeu, també, PERELLÓ FEMENIA, M^a, A., «Joan Alcover i Ramon Llull», *Simposi Internacional UIB. "700 anys de Ramon Llull. El Llegat de Ramon Llull", Estudi General, 29 i 30 de setembre de 2016*. Publicat: *El Llegat de Ramon Llull*, BORDOY FERNÁNDEZ, A.- RAMIS BARCELÓ, R., Universitat de Barcelona (Filologia UB), Barcelona, 2018, pp. 107-123, esp. 118.

²² DE GUIBERT, J., *Études de théologie mystique*, (Bibliothèque de la Revue d'Ascétique et de Mystique, 2de. Série. Fasc. 1), Revue d'Ascétique et de Mystique-Apostolat de la Prière, Toulouse, 1930, pp. 300-301. POURRAT, P., *La spiritualité chrétienne*, II, *Le moyen âge*, Gabalda, Paris, 1951, p. 288, en la nota 3, afegeix a les franciscanes santes Angela de Foligno i Catalina de Bolonya una referència a Ramon Llull, tot citant el títol de l'*Art de contemplació*.

²³ SANTANACH I SUÑOL, J., «L'«Art de contemplació» del Blaquerna, entre la narració i la teoria», dins BADIA, L.- JOAN SANTANACH I SUÑOL, J.- SOLER I LLOPART, A., (ed.), (Col·lecció Blaquerna 13), *Actes del Congrès de Clausura de l'Any Llull. «Ramon Llull, pensador i escriptor»*. Barcelona, 17-18 de novembre de 2016, Universitat de Barcelona - Universitat de les Illes Balears, Barcelona-Palma, 2018, pp. 177-176. Vegeu. MATANICH, A., «Llull, Ramon», *Diccionario de Espiritualidad*, II, Ermanno ANCILLI, (dir.), Herder, Barcelona, 1983, pp. 521-522. Esmenta el *Llibre de contemplació*, el *Llibre de amich e amat*, però no l'*Art de contemplació*.

²⁴ BONNER, A., «Raymond Lulle. 1. Vie. 2. Œuvres», *DS*, 13 (1988), pp. 171-179. BONNER, A. - LOHR, CH., «Raymond Lulle. Bibliographie», *DS*, 13 (1988), p.187. LOHR, CH., «Raymond Lulle. 3. Doctrine et Spiritualité», *DS*, 13 (1988), pp. 179-186. GARCIA GAMBIN, C. M^a., «II. Espagne Médiévale», *DS*, 4 (1937), p. 1120, el considera una gran figura, però tampoc no recorda la nostra Art.

²⁵ RAMON LLULL, *Enchiridion Theologicum Lullianum*, GAYÀ ESTELRICH, J., (ed.), GÓMEZ LLAUGER, N., (col.), (Grans Textos cristians 1), Ateneu Universitari Sant Pacià-Facultat de Teologia de Catalunya- Facultat de Filosofia de Catalunya, Barcelona, 2021, pp. 1010-1050.

²⁶ RENNETEAU, J.-P.- BOUGEROL, J.-G., «Les ordres mendiants. Mystique franciscaine. Raymond Lulle († 1316)», *Encyclopédie des mystiques. 2: Christianisme Occidental, Esoterisme, Protestantisme, Islam*, DAVY, M. M.,(ed.), BERLEWI, M., (conception et réalisation), Sehers, Paris, 1977, pp. 182-185.

Tenint present aquest estat dels estudis sobre *l'Art de contemplació*, el nostre tempteig d'atansar-nos a la proposta d'un camí o mètode de contemplació que fa el Beat Ramon Llull, començarem per esbrinar com va sorgir aquesta *Art*, i ens demanarem quins són els seus objectius. Recollirem unes directius pedagògiques per al procés de contemplació. Intentarem, seguidament descriure què entenem per contemplació i espiritualitat, abans de mostrar quin ha de ser l'objecte de la contemplació, que marcarà l'espiritualitat. Farem un excursus sobre les tres figures o formes d'oració segons el *Llibre de contemplació en Déu*. Retornarem a *l'Art de contemplació*, per descriure quines són les característiques d'aquesta proposta d'espiritualitat, que depenen absolutament de la font de l'Espiritualitat que hom ha contemplat, amb la visió lul·liana de l'Encarnació i de la Passió de Jesucrist. Farem una ràpida al·lusió a l'influx de l'obra de Llull que ens ocupa, abans de treure'n unes conclusions.

Origen i objectius del *Art de contemplació*

El procés vers l'Art de contemplació. Llull pedagog de la contemplació i de l'oració

Observam com Ramon Llull, al menys mentre culminava l'elaboració del *Llibre d'Evast i Blaquerna*, que és una mena d'autobiografia novel·lada,²⁷ ideava oferir al públic lector una obra didàctica per a la contemplació. La seva primera gran composició havia estat la del *Llibre de contemplació en Déu*, que havia esdevingut una enciclopèdia programàtica, i que la va proposar com a mètode per ajudar-se en la contemplació tot seguint el *Llibre de amic e amat*. Diu així quan enceta aquest *Llibre*:

«Blaquerna estava en oració e considerava la manera segons la qual contemplava Déu e ses virtuts; e con havia finida sa oració, escrivia ço en què havia contemplat Déu. E açò faïa tots jorns; e mudava en sa oració novelles raons, per tal que de diverses maneres e de moltes componés lo Llibre de amic e amat, e que aquelles maneres fossen breus, e que en breu temps la ànima ne pogués moltes decórrer.

E en la benedició de Déu, Blaquerna començà son llibre, lo qual departí en aïtants verses con ha dies en l'any. E cascú vers basta a tot un dia a contemplar Déu, segons la art del Llibre de contemplació»²⁸.

Així, el *Llibre de Contemplació en Déu* esdevé el punt de referència per a la contemplació segons Amic i Amat. Ara bé, tot i que a l'inici d'aquest llibret, com ho feu en l'esmentat

²⁷ VERNET, F. «Autobiographies Spirituelles», *DS*, 1 (1937), p. 1147.

²⁸ RAMON LLULL, *Del Llibre de amich e amat*, [1], dins RAMON LLULL, *Romanç d'Evast e Blaquerna*, SOLER, A. - SANTANACH, J., (eds.), (NEORL 8), Patronat Ramon Llull, Palma, 2009, pp. 428-429. Sobre els destinataris del *Llibre de amich e amat*, a més de Santanach, vegeu el que també ell cita, RUIZ SIMON, J. M^a., «Les "metàfores morals" de l'ermità Blaquerna. A propòsit de la manera i la matèria del Llibre d'amic e amat», *eHumanista/IVITRA*, 8 (2015), pp. 68-85.

Llibre de contemplació, i a la introducció d'altres obres, hi llegim unes propostes per al seu ús, en aquest cas, la contemplació d'uns versets corresponents a cada dia de l'any, com ho llegirem seguidament, no sembla que hagués quedat conhortat en els seus objectius, d'aquesta obra de direcció espiritual, com ho indica Josep Maria Ruiz Simon.²⁹ Aquest autor recull com Llull, en el capítol 97 del seu *Romanç d'Evast e Blaquerna*, prega el papa successor de Blaquerna, ja alliberat del papat, que aquest sigui designat mestre i visitador dels ermitans «qui estan en los murs e qui son rescluses» a Roma, doncs no han après a contemplar ni plorar el seus pecats. Després de resistències, Blaquerna accepta l'ofici de visitador.³⁰ Posteriorment, segons el capítol 99, el susdit ermità demana a Blaquerna que, havent assolida la llibertat per a abraçar la vida contemplativa, que escrigui un llibre sobre la vida ermitana, elaborat que acabarà sent el *Llibre d'amic e amat*.³¹ En el fons, el pedagog Ramon Llull degut a l'experiència pròpia, en el seu aprenentatge de la contemplació, tal volta mancat d'un mestre en la vida espiritual cristiana, transfereix el que havia estat un dur procés personal, a la situació dels ermitans romans, doncs, es justifica anotant que l'ermità de Roma: «anà a visitar los ermitans e·ls rescluses qui eren en Roma e atrobà que en alcunes coses avien moltes de temptacions per ço cor no sabien aver la manera qui·s convenia a lur vida»³².

Com a remei contra les temptacions que entorpien la contemplació, l'ermità de Roma, com a visitador, es va adreçar a Blaquerna ja ermità:

*que li fees un libre qui fos de vida ermitana e que per aquell llibre pogués e sabés tenir en contemplació, devoció los altres ermitans. [...] On per açò, Blaquerna fo en volentat que feés Libre de amich e amat, lo qual amich fos feel e devot crestià e l'amat fos Déu.*³³

En un altre passatge, recorda com el llibre per a la contemplació són les Sagrades Escripures. En qualsevol cas, ens interessa observar com els contemplatius són, en aquest context, uns ermitans. Però no perdem de vista que Llull, al final de la narració precisa que l'amic és el «feel e devot crestià» i recordar com «l'amat fos Déu». I acaba tota aquesta

²⁹ RUIZ SIMON, «Les “metàfores morals”», p. 69.

³⁰ RAMON LLULL, *Romanç d'Evast e Blaquerna*, pp. 422-423. RUIZ SIMON, «Les “metàfores morals”», p. 68.

³¹ RAMON LLULL, *Romanç d'Evast e Blaquerna*, pp. 426-427. RUIZ SIMON, «Les “metàfores morals”», 68. SANTANACH I SUÑOL, «L'Art de contemplació», p. 193.

³² RAMON LLULL, *Romanç d'Evast e Blaquerna*, 426, cap. 99, 1 i 2. RUIZ SIMON, «Les “metàfores morals”», p. 68.

³³ RAMON LLULL, *Romanç d'Evast e Blaquerna*, p. 426. RUIZ SIMON, «Les “metàfores morals”», p. 68.

justificació de la composició del *Libre de amich e amat*, dedicat als ermitans «los quals volia enamorar de Déu»³⁴.

No és aquest el lloc per entrar en el vocabulari de Ramon Llull; però volem reiterar una observació que hem fet diverses vegades en altres ambients, com és el de recobrar per a l'espiritualitat cristiana el mot enamorament, amb el seu verb, enamorar, doncs la vida cristiana pot esdevenir eixuta i solitària, i ser empobrida per l'espiritualisme. En la predicació d'exercicis espirituals hom ho ha observat.

Motiu de la composició del llibre *Art de Contemplació*, i els seus objectius

Si amb el *Libre de amich e amat* Llull podia haver respost a les urgències dels ermitans de disposar pautes, formes i continguts per a la contemplació per tal d'enamorar-los de Déu, encara va considerar que havia d'acompanyar-los en el seu ascens a Déu per la contemplació, per honrar-lo i viure segons ell. Per això, ultra especificar el contingut o objecte de la contemplació, va oferir als anacoretas i homes justs uns recursos metodològics, que afectaven al lloc i temps de la contemplació, a la mateixa psicologia, comptant amb la imaginació, i l'ús de l'escriptura i de la lectura, etc.

El realisme que s'imposa en les relacions de la persona humana amb Déu no solament no demana solament comptar amb la infinita alçada de Déu, per referència a la criatura, ans Llull compta també en l'enfonsament de l'home «per culpa e peccat». La grandesa de l'acostament de Déu a l'home arriba al màxim en l'Encarnació, però Llull no ignorà la baixesa humana a causa del pecat.

Observem com Llull treballa amb els vocables contraposats, alt-baix, per mostrar on és Déu i on ha davallat l'home amb el pecat. I com la recreació consisteix en que Déu ajuda l'home a pujar, i pujar altament per contemplar-lo. La contemplació que promou Llull és aquest ascens de la persona humana, per la memòria, enteniment i voluntat amb la qual estima Déu fins a vessar llàgrimes, i es disposat al martiri.

Tanmateix l'Encarnació és per a l'aixecament de l'home, que puja cap a Déu per la contemplació. Aleshores cal ajudar-lo per resistir el «gran afany a pujar lur ànima contemplar Déu». És des d'aquest complex plantejament que Ramon Llull proposa com Blaqueria empenyé la composició de l'Art de contemplació, segons ho declara en el pròleg, del qual en feiem un gros extracte, perquè el text ens guiarà en l'estudi de l'obra:

³⁴ RAMON LLULL, *Romanç d'Evast e Blaqueria*, p. 427.

101. Comença la «Art de contemplació». Del prolech

[1] Tant es alt e ecçellent lo subiran be, e tant es home baix per colpa e peccat, que moltes vegades s'esdevé que los ermitans e ls sants hòmens han gran afany a pujar lur anima a contemplar Déu; e cor art e manera es ajudant a aquestes coses, per açò Blaquerna considerà con feés art de contemplació per çò que li ajudàs ha aver devoció en son cor e en sos hulls lagremes e plors, e que son enteniment e son voler pujasen altament contemplar Déu en sos honraments e en sos capteniments.

[2] Con Blaquerna ermità ac hauda aquesta consideració, el feu un libre de contemplació per art, lo qual departí en .xii. parts, les quals son aquestes: Virtuts divines, Essència, Unitat, Trinitat, Encarnació, *Pater noster*, *Ave Maria*, Manament, *Miserere mei Deus*, Sagraments, Vertuts, Vicis.

[3] La art d'aquest libre és que les virtuts divines sien primerament contemplades les unes en les altres e puxes sien contemplades en les altres parts del libre, havent per object l'ànima del contemplador les virtuts divines en son remembrament, enteniment, volentat; e que sàpia concordar en sa ànima les virtuts divines e les altres parts del libre, en tal manera que sia honrament e honor de les divines virtuts; les quals virtuts son aquestes: bonea, granea, eternitat, poder, saviea, amor, virtut, veritat, gloria, perfecció, justícia, larguea, misericòrdia, humilitat, senyoria, paciència.

[4] Aquestes virtuts poden esser contemplades en diversses maneres, cor una manera es contemplar una virtut ab altra, o una ab dues o tres o mes; altra manera es con les virtuts contempla hom en la essència o en la humitat o en la trinitat o en l'encarnació [...].³⁵

Orientacions pedagògiques per crear l'ambient per a la contemplació

Ja ens hem topat amb la indicació de les formes i recursos per a la contemplació, que seguirem més endavant. Immediatament ens detindrem en observar l'indret topogràfic més adient per emprendre la pujada contemplativa de Déu des de la seva situació espiritual, que és baix.³⁶

Ramon Llull, com és conegut, coneix la persona humana en aquesta terra, i com es desenvolupa en ambients diversos, caracteritzats per les seves possibilitats i per les corresponents limitacions, i fins i tot per les degradacions. D'aquí que, a l'hora que la persona penetri en l'actitud més elevada de la seva vida espiritual, i entri en la contemplació, cerqui una ambientació que hi disposi, com és la bellesa del bosc, amb la seva pau, així com el silenci, la llum dels estels. Són requisits importants per a Ramon Llull. El llibre de *Blaquerna* en mostra diversos casos de l'ermita vora una fontana, on hi creix l'arbre, etc., ambient que convida Blaquerna a contemplar el cel a mitja nit. Si Blaquerna aquí rememoràs trets autobiogràfics de l'ermità mallorquí per excel·lència, Ramon Llull, ens hauríem de traslladar vers l'actual santuari de la Mare de Déu de Gràcia, lloc no tan llunyà de les propietats de la família, l'únic dels tres santuaris de la muntanya de Randa en el qual brolla una petita fontana.³⁷ Sant Honorat té les arrels en el segle XIV, mentre els altres dos

³⁵ *Art de contemplació*, 102,1-4, pp. 523-524.

³⁶ *Art de contemplació*, 102,1, p. 523.

³⁷ ROSSELLÓ I VERGER, V. M^a.- SACARÈS MULET, J., *El Puig de Randa i les fonts del seu entorn*, Algaida, 2014, p. 56, Mapa hídric, i p. 65, «4.2.11, Font de Gràcia. Pel seu cabal no paga la pena parlar-ne; ara, el valor simbòlic del santuari remarca la necessitat d'aigua, sinó és que l'origen n'és connectat a la petita deu». Aquest comentari afavoreix la nostra antiga suposició, que ja fa

són del segle XV. Podríem fins i tot parlar de l'ecologia lul·liana de la contemplació. Llull, pedagògicament, mostra com en aquest ambient i amb aquesta actitud oberta l'ermità idealitzat esdevé model de contemplació, en el primer capítol de *l'Art de contemplació*: amb aquestes paraules: «[1] Levà's Blaquerna a la miga nit, esguardà lo cel e les stelles, e gità de sos pensaments totes les coses e mes-los en les virtuts de Déu a pensar»³⁸.

Anys més tard, després de l'art, quan acaba el capítol CVIII, afegit posteriorment, reiterant l'aplicació del seu mètode mostra com:

«En esta manera e en molts d'altras Blaquerna hermità, que era homs iustz ab los .iii. actus de s'ànima contemplava e adorava dia e nueg [nit] los actus de las divinas dignitatz, per los quals levava sos poders a aver conoixensa de la sancta Trinitat e encarnatió de nostre senhor Deus»³⁹.

La persona també alberga el seu món interior i exterior. Exteriorment, en l'ambient ideal per Llull, ja descrit, s'hi troba la persona que ha de contemplar, la qual hi pot traslladar el seu món interior de relacions humanes, d'interessos diversos, que poden ser fins i tot pecats, temptacions, a les quals hi al·ludirem, o també la contemplació pot ser desvirtuada per la imaginació, com sovint Llull ho va observant. En aquest punt, malgrat des d'un altre horitzó, tres segles més tard, Santa Teresa de Jesús va propiciar que en el seu ambient apuntassin la imaginació com la *loca de la casa*.⁴⁰ Llull reiteradament mostra, amb gran perícia pedagògica, que la memòria, l'enteniment i la voluntat en la seva contemplació de les dignitats de Déu a vegades es veuen forçats a rebaixar-la, perquè la imaginació, que no té capacitat d'abstracció, dona cos, mides i modes humans a les dignitats divines. Amb aquesta pesantor, aquestes dignitats perden l'impuls de la seva llibertat i grandesa, i el contemplatiu veu com l'esperit decau i s'eixuguen les llàgrimes.

Com a contemplatiu en temps de la plena Edat Mitjana, Blaquerna, fill de la burgesia escolaritzada, avança sobre el que era possible segles abans, quan sovint passa la seva experiència contemplativa a un escrit, que, esdevé un assaig d'autobiografia. Aquesta elaboració literària es converteix en un auxiliar de la contemplació; però no n'és la

anys va sorprendre diverses persones. Ara bé, Llull no va anar a l'ermita per fracassar i tornar-se'n tot d'una. Ell era un cavaller i estava avesat a tenir certes necessitats elementals cobertes, com és la de l'aigua».

³⁸ *Art de contemplació*, 102,1, p. 525.

³⁹ *Art de contemplació*, cviii, 19, p. 697.

⁴⁰ SERÉS, J., «La imaginación de Santa Teresa: virtudes y desatinos de «la loca de la casa», *Edad de Oro*, 34 (2015), pp. 11-34, <http://dx.doi.org/10.15366/edadoro2015.34.001> Sobre el perill de la imaginació, segons Llull, vegeu SANTANACH I SUÑOL, J., «L'«Art de contemplació» del Blaquerna, entre la narració i la teoria», *Actes del Congrés [...] 2016*, BADIA- SANTANACH I SUÑOL - SOLER I LLOPART, (eds.), pp. 180-183.

culminació. Blaquerna ho precisa: llegir aquest llibre serveix per a introduir-se en la contemplació, que segueix aquesta lectura prèvia. La contemplació és més que una lectura espiritual:

«[12] Per aquesta manera e per moltes d'altres contemplava Blaquerna la essència de Déu, mesclant les unes virtuts en les altres per çò que hagués pus novelles rahons e pus longa matèria a contemplar la essència. E con hac finida sa oració, scrívi çò de que havia contemplat e pus legí çò que scrí havia, e no hac tanta de devoció dementre que ho ligia con havia dementre que ho contemplava. E per açò la contemplació no és tan devota en ligent lo libre con és en contemplar les rahons scrítes en lo libre; e açò es per çò cor en la contemplació l'ànima puja pus alt a membrar, entendre, amar la divina essència que no fa con lig çò que contemplava, cor devoció mills se cové a contemplació que ha scriptura»⁴¹.

Contemplació i espiritualitat

Tot i que el terme contemplació⁴² és molt freqüent en Ramon Llull, ell no en dóna una definició, per la qual cosa li manllevarem una descripció presa del pròleg del *Llibre de amich e amat*, com a llinard del nostre treball.⁴³

Nosaltres ens hi aproximarem dient que la contemplació és una mena de meditació sobre el món diví, el món humà i el món natural. Aquests mons apareixen jeràrquicament considerats, de manera que del que és inferior podem ascendir vers el que és superior,⁴⁴ fins a l'èxtasi, com ho mostra en diversos versets del *Llibre de amich e amat*, en el qual es conjuga l'afectivitat amb la reflexió intel·lectual, que no és panteista, ni freudiana, ni normal.

⁴⁵ A cadascuna de les manifestacions d'aquests mons, en concret, a cada dignitat o virtut divina, Llull hi aplica les que coneixem com a potències o facultats de l'ànima, és a dir, la memòria, l'enteniment i la voluntat, pràctica ja proposada per Sant Bonaventura.⁴⁶ Llull té la capacitat de personificar cadascuna d'aquestes potències,⁴⁷ de manera que les interpel·la, les interroga. Per exemple, pregunta l'enteniment a la memòria què recorda de la Bondat de Déu, etc.:

⁴¹ *Art de contemplació*, 104,12, p. 537.

⁴² RUBIO, J. E., «Oració i contemplació en la mística de Ramon Llull», dins BADIA, L. – FIDORA, A. - RIPOLL PERELLÓ, M. (eds.), *Actes del Congrés d'Obertura de l'Any Llull. «En el setè centenari de Ramon Llull. El projecte missional i la pervivència de la devoció»* Palma, 24-27 de novembre de 2015, Edicions UIB, Palma, 2017, pp. 275-286.

⁴³ RAMON LLULL, *Del Llibre de amich e amat*, NEORL 8, pp. 428-429.

⁴⁴ PROBST, J. H., *La mystique de Ramon Lull et l'Art de contemplacio. Étude philosophique suivie de la publication du texte catalan rétabli d'après le ms. n° 67 de la Königliche Hof- und Staatsbibliothek de München*. (Texte und Untersuchungen, Bd. XIII, Heft 2-3), Münster i. W.: Aschendorffsche Verlagsbuchhandlung 1914, pp. 7-8.

⁴⁵ VANDENBROUCKE, Fr., «Contemplation. VI. La contemplation au siècle XIV», *DS*, 2 (1953), p. 1991.

⁴⁶ DE GUIBERT, *Etudes de théologie mystique*, pp. 300-301. VANDENBROUCKE, «Contemplation. VI. La contemplation au siècle XIV», *DS*, 2 (1953), p.1991. Segueix Probst, citat a la nota anterior, remarcant la línia ascendent, i l'aplicació metòdica de les potències de l'ànima.

⁴⁷ PROBST, *La mystique de Ramon Lull*, p. 12.

«Molt plach a la volentat de Blaquerna çò que havia fet l'enteniment qui lexà çajús la ymaginativa qui l'empatxava a entendre [...]»⁴⁸
- Memòria -dix l'Enteniment- que membrats vós de la bonea [...] E vós, volentat, que n'amats? [...]»⁴⁹.

Aquest mateix procediment aplica quan vol dilucidar si la fe és només una adhesió emocional o és també una opció racional? Això és el que Ramon Llull es demana en la *Disputatio fidei et intellectus*. En un brillant diàleg literari, l'autor mallorquí posa en escena dues figures al·legòriques: la Fe, sempre cautelosa i circumspecta, i el seu germà l'Enteniment, molt més adelerat i agosarat. Tots dos, amb arguments i contra arguments, debaten si els articles bàsics de la fe cristiana, és a saber, la Trinitat, l'encarnació, la creació a partir del no-res i la resurrecció dels cossos són demostrables per raons innegables (*rationes necessariae*). La resposta de Llull és afirmativa: la raó, entesa com a principi dinàmic, pot arribar a un coneixement estructural de la fe, que fins i tot abasta els seus misteris més pregons. La introducció situa en el seu context medieval el concepte no reduccionista que Llull té de la relació entre la fe i la raó, alhora que valora críticament el seu abast sistemàtic.

*Llull Ce n'est peut-être pas le plus grand mystique médiéval, mais incontestablement un des plus originaux.*⁵⁰ I, com ho ha expressat Hillgarth:

«La mística de Llull és molt humana, allunyadíssima de qualsevol intent d'aconseguir les altures de la doctrina del pseudo-Dionís, on Déu habita, segons molts místics de l'Edat Mitjana, més enllà de tota afirmació o negació. La mística lul·liana es basa en l'amor del Crist encarnat i de la Mare de Déu, "la Regina del cel, de la terra, de la mar e de tot quant és".⁵¹ Hi ha un gran èmfasi en l'ús de la raó per a la contemplació,⁵² però també en el valor de les llàgrimes. [...]

En els escrits místics de Llull, la influència de l'art d'estimar dels trobadors, dels "romans" contemporanis, com el de Roman de la rose, i del misticisme franciscà, va lligada a influències orientals molt fortes. El misticisme lul·lià, així com també la seva filosofia i la seva apològica, combina orient i occident en una síntesi original»⁵³.

⁴⁸ *Art de contemplació*, 101, [6], líns. 42-43, p. 526. Entre altres impediments de la imaginació, *Art de contemplació*, cviii, 15, 695.

⁴⁹ *Art de contemplació*, 101, [7], líns. 52-53, p. 526.

⁵⁰ PROBST, *La mystique de Ramon Lull et l'Art de contemplatio*. Particularment, LONGPRE, E., «Lulle, Raymond (Le Bienheureux), *DThC*, 9 (1926), pp. 1128-1132, el fa precursor de Sant Joan de la Creu i dels místics contemporanis d'aquest.

⁵¹ *Art de contemplació*, dins *Blaquerna*, cap. 109, GALMÉS, (ed.), III, pàg. 143. La nota és de Hillgarth.

⁵² Cf. *Ibid.*, cap. 107, 101, 102, (pàg. 133, 97 i seg., 102); *Llibre de contemplació*. Cap. 168, 30 (4, p. 378). Però, si l'amor no eclipsa l'intel·lecte, s'eleva per damunt d'aquest (*Art de contemplació*, cap. 105. Pàg. 123). Cf. *Arbre de ciència*, XV, III, 6 (*ORL*, 12, pàg. 373) citat per PRING-MILL, R. D. F., *El microcosmos lul·lià*, (Raixa 55), Moll, Palma de Mallorca, 1961, p. 93. La nota és de Hillgarth.

⁵³ HILLGARTH, J. N., *Ramon Llull i el naixement del lul·lisme*. SOLER, A.- ALBERNI, A.- SANTANACH, J., (eds.), (Textos i Estudis de Cultura Catalana, 61), Publicacions de l'Abadia de Montserrat Curial Edicions Catalanes 1998, p. 64.

Ultra la fe palesament cristiana, és a dir, monoteïsta i trinitària, cristocèntrica, eclesial i sacramental, la art o mètode de contemplació de Llull té per objecte les 16 virtuts o qualitats de Déu, a les quals s'hi atansa tot aplicant-hi les tres potències de l'ànima, és a dir, la memòria, l'enteniment i la voluntat. És el que acabam de llegir referit a Blaquerna, com ja ho havia proposat en el *Llibre de contemplació*.⁵⁴

Si ens hem atansat al que Llull considera com a contemplació, cal que al·ludim a allò que ens pot servir per atansar-nos al que és espiritualitat. Així, diríem que, des del punt de vista cristià, l'espiritualitat és l'expressió de com l'Esperit Sant mitjançant una manera de llegir l'Evangeli ens fa experimentar que Déu s'ha acostat en Jesús. Tota espiritualitat cristiana de qualque manera mostra la simpatia de Déu amb la humanitat. Expressa la proximitat de Déu en l'Encarnació, que cada dia entra en la vida, per obra l'Esperit Sant.⁵⁵

L'Espiritualitat és la Paraula de Déu feta vida. La manera com la Teologia pren carn i ossos en la vida.⁵⁶ Probst ho ha expressat en aquests termes: *L'espiritualitat c'est la Religion descendue des sphères de la spiritualité et devenue palpable, sensible, rendue affective, d'intellectuelle qu'elle était dans le dogme et la doctrine*. Però, tot i que és elaborat a Alemanya i editat a Freiburg, indret prou marcat per Llull, el diccionari d'espiritualitat, *Praktisches Lexikon der Spiritualität*, dirigit per l'abat benedictí Christian Schütz, no fa per res el seu nom.⁵⁷

⁵⁴ DE GUIBERT, *Etudes de théologie mystique*, p. 304. Vegeu el *Llibre de contemplació*, Cap. 315.

⁵⁵ Sobre què podem entendre per espiritualitat, vegeu VON BALTHASAR, H. U. «Espiritualidad», dins VON BALTHASAR, J. U., *Ensayos Teológicos*, I, *Verbum Caro*, Cristiandad, Madrid, 1964, pp. 269-289; VON BALTHASAR, J. U., «El Evangelio como criterio y norma de toda espiritualidad en la Iglesia», *Concilium*, 9 (1965), pp. 7-25. Vegeu, a més, BESNARD, A. M., «Tendencias en la espiritualidad contemporánea», *Concilium*, 9 (1965) 26-47; VANDENBROUCKE, Fr., «Espiritualidad y espiritualidades», *Concilium*, 9 (1965), pp. 48-64. MATANICH, A. G., *Temî fondamentali di Spiritualità scientifica*, Roma, 1976, especialment 25. Abans ha exposat moltes opinions sobre el què és espiritualitat.

⁵⁶ Podeu veure DAHLGRÜN, C., *Christliche Spiritualität: Formen und Traditionen der Suche nach Gott*, MÖDL, L., (apèndix), (De Gruyter Studium, Taschenbuch 6), Walter De Gruyter, Berlin-New York, 2009, pp. 131-153, especialment la darrera p. indicada.

⁵⁷ SCHÜTZ, Chr., «Spiritualität. Christliche», *PLSpir*. 1170-1180.